

Јелена МАРИЋЕВИЋ БАЛАЋ

jelena.maricevic@ff.uns.ac.rs

„ПРЕКРСТИ СЕ И ПРИЗОВИ ВУКА“
ЈЕР „МОЖЕ СЕ И НЕМОГУЋЕ“

Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за српску књижевност

(Милош Јевтић. *Досићићи немојуће: разговори са Јованом Делићем*. Нови Сад: Архив Војводине, 2025, 246 стр.)

Јован Делић. *Гојко Ђојо – црни Арјонауи српској њеснишйва (о њоезији и њоеишци Гојка Ђоја)*. Београд – Подгорица – Требиње: Штампар Макарије – Ободско слово – Херцеговина издаваштво, 2025, 340 стр.)

Академик Јован Делић објавио је 2025. године књигу разговора са Милошем Јевтићем и монографију о Гојку Ђоју, у 2024. књигу *Ходочашћа уз Усыравну земљу* о Васку Попи, а 2023. изашла је *Сажетја њоеишца сажимања*, као и друго издање драгоцене монографије о Милутину Бојићу. Последњих година, дакле, долази до великих синтеза илити сабирања вишедеценијског рада на разбојима српске поезије и прозе 20. и 21. века, којима академик Делић настоји да поетички „премрежи“ важно раздобље српске књижевности и културе. О томе је говорио Јевтићу, и то врло подробно:

Па како премрежити вијек? Много монографских радова о поетикама српских пјесника је урађено „на пола“. То прво треба уобличити у књиге. [...] Човек може страховито пуно. А тек Господ! Била би то својеврсна историјска поетика српског пјесништва. [...] Шта је то – једно стољеће: мачји скок. Буди, бре, мачка, пума... Прескочи то! Буди косац – раскоси кроз стољеће!

Идући за овом визијом, „јак на очима“ и руковођен лозинком „нека буде што бити не може“, отпочео је њену поступну и систематичну реализацију. Разговори са Јевтићем били би својеврстан манифест или пролегомена „историјске поетике српског пјесништва“, али и шире – књижевности. На почетку књиге *Досићићи немојуће* аутор се позива на Сретена Марића:

[С]рпски Сократ не мора увијек бити у праву, за разлику од Платоновог. Зато је Сретен Марић у разговору видио почетке есеја. Уосталом, есеј се развио из дијалога, рецимо Платонових.

Отуда се у овој књизи као *йризми* утискују његове бројне објављене, али и књиге у настајању, посебно монографија о Гојку Ђогу, која је, будући објављена исте 2025. године, њена *близнакиња*. Осим што је песничка књига *Кукуџа* Гојка Ђога, инспирисана управо отровом којим се Сократ убио, добила повлашћено место у монографији, јер слуги поетички и тематски заокрет након његове прве стваралачке фазе, може се констатовати да есеји академика Делића настају на изворима и темељима разговора. Он нас отуда води *йројланцима* својих есеја, исповедајући свој животни, образовни и професионални пут који је био колико *брговийи*, толико и јасан и бистар попут планинског потока.

Основну школу похађао је у бројним пивским селима, гимназију у Никшићу, студије у Београду, а радио је на Филозофском факултету у Новом Саду, Универзитету „Георг Аугуст“ у Гетингену и на Филолошком факултету у Београду, с тим да је предавао и на Филозофском факултету у Петрињи, на Палама, у Крагујевцу, Никшићу и Бањој Луци.

Делић, попут Толстојевог Љевина, у раду види смисао („Ради и пјевај, нема друге“): брзо је завршио студије, написао бројне запажене монографије и пре формално објављене докторске дисертације, али је и поделио судбину свог народа у најтежим тренуцима, као што је опредељење да се у ратним годинама, почетком деведесетих, врати у Србију, и да предаје свуда где је то неопходно.

Он је, дакле, један од тихих јунака српске културе и науке о књижевности, јер је његов фокус увек на другоме, и реткој спремности на жртву. То се, поред осталог, види и у одабиру фотографија за књигу *Досијићи немојуће*, јер се на њима налазе преци и потомци, сцене са косидби, ствараоци које је наградио, људи са којима је сарађивао, стављајући акценат управо на породичне и професионалне разговоре, тј. на вишеструку припадност колективу. Затим, задивљује податак да је академик Делић објавио једну песму и једну причу, и то не својом вољом, а да је читавог живота био тумач књижевности, одредивши се да јој служи, разуме је и пренесе даљим генерацијама, поистовећујући се нехотице са улогом свештеника. Признаје духовито: „Моја сабрана дјела су: једна прича и једна пјесма. Толико је објављено. Причу ’Бијели глас’ ми је послао у *Лешојис* неко од мојих колега, студентата“, а примио је Александар Тишма, и узалудно га наговарао да настави са књижевним радом. Индикативно је, да напоменемо на овом месту, што се већини људи са којима је радио, сарађивао, који су му макар минимално помогли или били достојни саговорници, академик Делић одужио по традиционалном обичају *дар – уздарје*, било текстом, зборником радова или монографијом. Пример недавно објављеног зборника о Александру Тишми, који је публиковала Матица српска 2025. године, то дакако потврђује.

Чудесна је прича о рођењу Јована Делића – унеколико подсећа на митове о рођењу јунака у архајским културама, а, ваља запазити и истаћи, он јесте баштиник митског и архетипског, и зато је кадар за интегрално сагледавање и тумачење српске књижевности. Поред осталог, чувар је сећања на један свет, попут хазарског, који је нестао непрестаним миграцијама, модернизацијом и технолозимањом. Као новорођенче једва је успео да преживи захваљујући Господу и Богородици, али га је отац провукао и кроз вучје чељусти, тако да је снагом вере и обичаја предодређен да премошћава јаруге српске књижевности, које јој је историја непрестано и немилице копала. Као Парис, Едип, али и Милош Војиновић, рано је стекао пастирско искуство, с тим што га је, за разлику од митских и епских јунака, поделио са дједом Танасијем – дакле, био је дубоко повезан са својим наслеђем и пореклом, што је, испоставиће се, предуслов да му судбина не буде трагична, већ да се избори не за своју, већ за славу српске књижевности, тј. за начин на који српски народ уопште може да постоји достојанствено у будућности.

Дјед Танасије био је велики учитељ, а његово умеће видања од уједа змија, колико и расадник бројних поенти и животних девиза (на пример: „Немој, сине, да сједаш на столицу коју не можеш гузицом покрити“), нешто је што ће обликовати колико карактер, толико и сâм таленат младог Јована Делића. Стиче се, наиме, утисак да књига о Гојку Ђогу не би могла бити написана без предзнања које је пренео дјед Танасије, а тиче се начина суочавања са злом, умећа „бечкања“, прелетања огромног клупка змија када је лети косио бос, што заправо значи да је стекао вештине у остваривању *немоућеи*. У *Вуненим временима* стога је могућно видети *време змија*, а у *Клуйку* управо клупко гуја. Академик Делић познаје народне називе, локализме, дијалектизме и архаизме који су пресудни за тумачење, а по познавању змија и вукова чини се митским јунаком који зна тајне немуштог језика и у вези је са снагама тотема.

Отуда веома убедљиво пише о песми „Дворог“, која упућује на рачваст језик, или змијски, и отрован, као „дугорочни пјесников програмски став, карактеристичан нарочито за други дио његовога стваралаштва, од *Вунених времена*“. Вука је именовао Ђоговим двојником:

[А]социра се на митско значење вука као на старо српско божанство, али његова опрезна влажна њушка дио је херцеговачког пејзажа.

Такође, у датом кључу може се размотрити и препознавање стваралачких фаза, поетичких заокрета, али и интегралних мотива у целокупном стваралаштву Гојка Ђога. У поглављу о културном патриотизму наводи се:

[Пјесник је] свјестан опасности свога говора и зна да је игра ријечима неизвјесна, а може бити погубна, равна игри са змијама. Али је његова судбина да не ћути.

„Игра са змијама“ као да постаје слика целокупне Ђогове поезије, тако што би прву фазу „тајнописа“ и неосимболизма (*Туїа йинї-вина, Модрица*) заменила *Кукуїа* („развезивање језика“), а заокрет и потрес били *Вунена времена, Црно руно* и *Клуйко*, не би ли се „спој метафизичког и завичајног“ врхунио књигом *Пуїи за Хум*. Мотив има обједињујућу улогу и прати развојну и поетичку линију певања Гојка Ђога, што је академику Делићу био циљ да оствари. Језик је најпре био херметичнији, дакле завезан, а змије испреплетене, затим се развезао али, самим тим, ослободио се отров, који је и убојит и лековит, не би ли, у складу с виђењем змије као прапретка и хтонског бића, симболички постао језик којим се говори с мртвима:

Хум, наима, значи и брежуљак, али и хумку, їроб, па је захумље простор са оне сїране їроба.

Јован Делић прецизно је и јасно протумачио флору и фауну, Ђогов имагинативни свет који врло добро разуме, и механизме како се тај свет огледа у стварности, али задржава снагу универзалног. Међутим, примећује се да му је до ове књиге о „црном Аргонауту српског пјесништва“ посебно стало, јер се можда унеколико и његов живот и схватање књижевности огледа у песнику и његовом опусу. Тумачење Ђогове поезије Делићев је разговор са завичајем, земљом по којој је ходао бос као Антеј, мртвим прецима које никада није упознао, али и члановима породице. *Црни Арїонауїи* омогућио му је да чује *бијели їлас* брата из те једине, готово заветне приче која је објављена у мартовском броју *Лейїойиса Маїїице срїске* за 1972. годину. У њој је име и презиме Јован Делић прекодирало у Луди Матеј. Турска реч *deli* има значење лудо храброг човека (делије), а Јован и Матеј су јеванђелисти. У *бијелом їласу* умрлог брата препознајемо његовог старијег брата Луку, који је преминуо као новорођенче, а о чему говори у књизи *Досїиїћи немоїуће*:

Мајка је снивала да ће родити сина, да ће бити крупан и да ће га тешко одржати у животу. Брат се родио у туђој кући, без лекара и бабице, био тежак преко пет килограма, и врло брзо умро. Доктора није било ни на дан хода.

У тој јединој причи коју је објавио, Матеј разговара са мртвим братом који га позива на свадбу, а невеста му је змија која му се свила око срца. Могућно је да је управо змија биће које омогућава комуникацију између браће, и светова, или да се, штавише, чека братовљева иницијација у змаја – будући да му је на срцу гуја као потенцијално змајевитом Муси Кесецији. Овакав вид немужте комуникације карактеристичан је за поезију, а Ђогов пример такође је један од начина остваривања немогућег: да се кроз поезију чују гласови мртвих, који, као и код Ивана В. Лалића, „нису мртви гласови“. (Узгред, мајка академика Делића звала се Влајка, а Лалићев отац Влајко, што су поделили један с другим у разговору пред Лалићеву смрт.) Да

поентирамо: *црни Арјонауџи* постао је резонатор *бијелој џласа* и успоставио вертикалу Делићевог система вредности, који обједињује дух колектива.

Књига *Досџиџи немоџуће* драгоценa је због бројних анегдота, прича, хронолошки распоређених епизода из живота академика Делића, не само митског рођења и одрастања, већ посебно из времена студирања, професорског рада, писања књига. У том смислу може се именовати и својеврсним билдунгс романом, али и професорским или универзитетским романом као жанром. Оваквих је романа, иначе, у српској књижевности релативно мало, па би и на тај начин *Досџиџи немоџуће* био достојан допринос. Природа разговора, развезан језик, „стварносна проза“ прожета ониричком фантастиком, хумором, иронијом, али и духовном сабраношћу оставља утисак да смо пред књигом која није без литерарне вредности. Александар Тишма, јасно је, био је у праву када је у Делићу видео писца.

Гојко Ђојо – *црни Арјонауџи српској џјеснишћива* испуњава захтев да се у поетичком смислу осветли целокупно досадашње песничко стваралаштво, понуде убедљиви интерпретативни примери и пружи могућност да се његов опус даље тумачи. Компаратистички потенцијал је велики, а кључне су релације према Његошу, Дучићу, Црњанском, Настасијевићу, Растку Петровићу, Васку Попи, Новици Тадићу, Рајку Петрову Ногу, Милосаву Тешићу. Шепави и тужни пингвин, као песников иронични двојник, детаљно је упоређен са Бодлеровим албатросом, али је скренута пажња да је мотив пингвина у српску поезију увео Раде Драинац. Не треба изгубити из вида да је академик Делић завршио студије светске књижевности, па је смештање поезије Гојка Ђога у поредбене релације са „пјесницима прогнаницима“, Јосифом Бродским и Осипом Манделштамом, било логично, захтевно, али, дакако, неопходно. Његова теоријска брушеност ненаметљива је, али запажа се да је пресудна у анализи стила и значењских финеса. Тако је упадљиво да је Ђогова повлашћена фигура метонимија, али и да поезију тумачи њим самим, доживљавајући је као дубоко личну. Он за њу каже да је потресна и лепа, и додаје: „Зависи шта ви осјећате и доживљавате као лијепо. Потресним, свакако.“ Лепо би можда управо стало у могућност да се у *црном* сагледа вредност *злајној руна* када се Ђогов глас осмотри као јединствени глас српског песничтва, а да се у *црној* поезији зачује *бијели џлас* и ипак достигне немогуће – опише и обухвати свет српске поезије у свим својим разликама и поетичком обиљу.